

Disgħin sena minn meta twassal id-dawl elettriku f'Għawdex

Minn **Max Farrugia**

Kien propju disgħin sena ilu meta għall-ewwel darba s-Sinjura Biċe Mizzi, mart il-Prim Ministru ta' dak iż-żmien l-Avukat Nerik Mizzi inawgurat id-dawl elettriku f'Għawdex. Minn dakinhar 'il quddiem il-Gvernijiet ma ħarsux lura u baqgħu jsaħħu l-provista tal-elettriku f'din il-gżira. Dan seħħ l-ewwel permezz tal-Magna tad-Dawl (*Power Station*) u aktar 'il quddiem permezz ta' *cable* li tqiegħed taħt il-baħar magħrufa bħala *submarine cables*.

Ix-xogħol fuq il-bini tal-*Power Station* go Għawdex kien beda fl-1925 u b'kollox kienu ntefqu LM 3516, madwar 8,230 Ewro. Din l-ispiża kienet tinkorpora l-magni li kienu jaħdmu biż-żejt u l-*alternators* u l-bini tal-post, li kien jinsab fir-Rabat.

Matul is-sena ta' wara kien tkompla x-xogħol u f'Awwissu tal-1926 bdiet taħdem il-magna tad-dawl, kif kienet magħrufa mal-Għawdxin. Peress li s-sistema kienet totalment separata minn dik ta' Malta kien gie deċiż li jinżammu dokumentazzjonijiet separati dwar mod speċjali, il-konsum, sabiex ikun jista' jsir studju dwar kemm huwa vijabbli dan il-proġett. Tajjeb wiehied jgħid li sa mill-bidu nett dan il-proġett kien jaħdem bit-telf. Għaliex filwaqt li biex jiġi generat id-dawl l-ispejjeż kienu ta' 12.389 soldi, il-prezz tal-bejgħ kull unit kien ta' 6 soldi bħal dak ta' Malta. L-ewwel sena n-numru ta' servizzi li kienu ingħataw kien ta' 133, kollha r-Rabat, filwaqt li t-toroq kienu twaħħlu 22 lampa.

Jirriżulta li għall-bidu, ħafna mir-residenti kienu xettiċi dwar din is-sistema imma bil-mod il-mod bdiet tintogħġob, u s-sena ta' wara fir-Rabat ingħataw 35 servizz ieħor. Dak iż-żmien id-dawl kien għadu ristrett biss għar-Rabat minħabba li l-linji tad-dawl ma kinux għadhom bdew jinfirxu mal-irħula l-oħra. Wara l-ewwel sena kien hemm indikazzjoni li jekk ikompli jinfirxu dan il-proġett ikun ta' suċċess, tant li nsibu li l-prezz tal-generazzjoni tad-dawl naqas ukoll drastikament. Huwa dokumentat li l-*units* li ġew generati l-ewwel sena kienu ta' 25,957 u dan tela' għal 40,360 fi ftit xhur. Għalkemm ma kienx għadu qed isir qligħ, l-ispejjeż għal generazzjoni naqsu ħafna.

Minbarra l-konsumaturi domestiċi jidher li bil-mod il-mod kien beda diehel interess ieħor. Insibu li xi wħud mill-ewwel proġetti mdaqqsa go Għawdex bħall-isptar li kien magħruf bħala 'tat-Tuberkolożi' ir-Rabat, u ftit wara, il-magna, li kienet tipproduċi s-silġ, kienu fost l-ewwel li bdew jużaw id-dawl elettriku. In-numru ta' konsumaturi kompli jiżdied b'rata tajba, filwaqt li dawk li kellhom is-servizz u ddeċidew li jneħħuh kien wiehied ftit li xejn.

Tajjeb li ngħid li wara biss ħames snin kellu jinxxtara *alternator* ieħor b'kapaċità ta' 75 KW, u b'hekk, il-kapaċità kollha telgħet għal żewġ settijiet ta' 44KV -il wiehied u ieħor ta' 94KW.

Ftit qabel faqqgħet il-Gwerra, jiġifieri fl-1940, l-elettriku f'Għawdex beda jinfirxu f'diversi nħawi oħra tal-Gżira Għawdxija. Minbarra r-Rabat fl-1937 insibu li diġà kien imwassal ix-Xewkija, Għajnsielem, in-Nadur u l-iMgarr. Minbarra dawn l-irħula komplew ukoll jiġu inkluzi diversi dipartimenti tal-Gvern fosthom l-isptar tal-mard li jittiehed.

Matul l-ewwel għaxar snin is-servizz għall-konsumaturi domestiċi tela' għal 417 jiġifieri erba' darbiet aktar mill-ewwel sena, filwaqt li l-lampi fit-toroq żdiedu u kien hemm 77 waħda. Anki t-telf kompli niżel b'rata tajba tant li l-prezz tal-produzzjoni niżel għal 6.140 soldi l-unit, jiġifieri naqas bin-nofs ta' dak oriġinali.

Matul it-tieni gwerra, l-affarijiet kienu differenti f'ħafna setturi. Il-Gvernatur kellu l-poter li jagħmel ir-regolamenti għas-sigurtà tal-pajjiż. Kien gie introdott dak li kien jissejjaħ "il-black out" fejn l-użu tad-dawl ikun kontrollat għal żewġ raġunijiet. L-ewwel sabiex ma jkunx ta' għajjnuna għall-għadu u jkun jafu fejn għandhom jattakkaw, u t-tieni sabiex jiġi ffrankat iż-żejt u l-faħam. Minkejja dan id-dipartiment responsabbli mid-dawl elettriku kien gie mitlub sabiex iwassal id-dawl f'kull binja militari jew inkella jintalab mill-Forzi Armati. B'riżultat ta' dan, il-konsum f'Għawdex naqas drastikament matul il-gwerra imma reġa' beda jirpilja b'rata tajba wara l-gwerra, fejn rajna wkoll anki żieda fid-dawl tat-toroq.

Il-magni li kienu jipproduċu d-dawl f'Għawdex

lejn l-aħħar tas-snin erbgħin, bidu tal-hamsinijiet bdew ibattu ħafna u jikkaġunaw ħafna ħsarat tant li l-effiċjenza naqset konsiderevolment u b'hekk, il-prezz tal-produzzjoni reġa' żdied mhux ħażin. Fl-1949 sett ta magni ġodda b'kapacià ta' 120KW ġew mixtrija u l-kapacià telgħet għal 180KW minħabba l-limitazzjoni tal-apparat antik. Fl-istess sena inxtara *alternator* ieħor b'kapacià ta' 200KW biex b'hekk id-domanda tkun tista' tintlaħaq sewwa. Dan l-*alternator* kien ġie installat u beda jintuża is-sajf tal-1951. B'riżultat ta' dan, ħafna rħula oħra li kienu kemxejn imbiegħda bdew jingħataw is-servizz ukoll. Fost dawn kien hemm l-irħula tax-Xagħra, ta' Kerċem u tal-Qala. Kien propju fl-1953 li s-servizz twassal Ta' Sannat u l-Munxar.

Sabiex ikun jista' jitkompla r-ritmu mgħagġel, l-iżvilupp ġewwa Għawdex kien qabad f'dan is-settur u allura d-dawl jitwassal fl-irħula kollha tal-Punent ta' Għawdex kien hemm bżonn ta' pjan ġdid fil-qasam tas-sistema. L-għażla kienet bejn żewġ għażliet: jew jinxtrata aktar apparat għall-magna ta' Għawdex; jew inkella s-sistema titqabbad mal-*Power Station* ta' Malta. Fl-1954 sar studju intensiv dwar xl-aħjar li jsir u ġie deċiż li jsir dak li jissejjah "*submarine cable*" bejn iż-żewġ gżejjer. Kien fl-1957 li beda jsir xogħol sabiex jitqiegħed dan il-*cable* bejn Malta u Kemmuna u bejn Kemmuna għal Għawdex. Dan kien jinvolvi ħafna xogħol. Kien propju lejn l-aħħar

tal-1958 li s-servizz elettriku beda jitwassal mill-*Power Station* ta' Malta. Bl-eċċezzjoni tax-Xlendi u ta' Marsalforn l-irħula kollha ta' Għawdex sal-aħħar tal-1958 kellhom is-servizz elettriku mwassal fihom. Kien propju fl-1958 li d-dawl elettriku wasal ġewwa l-Għarb. Dan mhux għax ir-residenti ma kellhomx fiduċja f'din is-sistema imma għax ma kienx possibbli bħal fil-każ ta' xi rħula oħra fil-Punent tal-Gżira li jingħata qabel minħabba li forza tal-magni l-antik ma kinitx biżżejjed. Id-dawl elettriku fir-raħal tal-Għarb qatt ma ngħata permezz tas-sistema li kienet esklussiva għal Għawdex permezz tal-*Power Station* li kien hemm ir-Rabat imma dan ir-raħal beda jiġi servut b'din il-kumdità bis-saħħa tas-*submarine cables* li permezz tagħhom, id-dawl kien qed jitwassal minn Malta. Kien fil-bidu tal-1959 meta f'Għawdex ingħalaq kapitlu f'dan is-settur, meta l-magna tad-dawl, kif kienu jsibuha l-Għawdxin, ingħalqet darba għal dejjem.

Matul is-snin tkomplew jitpoġġew jew jinbidlu s-*submarine cables* ta' bejn iż-żewġ gżejjer sabiex il-provista li dejjem bdiet tikber tkun waħda b'saħħitha u tajba. Kienu saru diversi xogħlijiet ta' titjib f'dawn il-*cables* fis-snin sittin u l-aħħar proġett sar fl-2002.

Nota:

Informazzjoni prinċipalment miġbura mir-rapporti tad-Dipartiment tad-Dawl ta' bejn l-1926 u l-2002.

